

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

УДК 378.14:316.612

С. М. Гришак

АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Перш ніж розпочати аналіз гендерних уявлень студентської молоді в процесі соціалізації, маємо зазначити, що це потрібно нам для визначення характеру процесу соціалізації, який за даними досліджень, може носити диференційований за статевою належністю, або егалітарний – на основі партнерських взаємовідносин – характер [1], щоб у подальшому враховуючи це, визначитися з необхідними засобами її корегування.

Тож, метою даної статті є вивчення сутності поняття «гендерні уявлення», їх виявлення у студентів молодших курсів Луганського національного університету імені Тараса Шевченка та аналіз відповідно до цінностей ідеї гендерної рівності.

За визначенням гендерного психолога І. Кльоциної, *гендерні уявлення* – це «низка понять, поглядів, тверджень і пояснень про соціальний статус і положення в суспільстві чоловіків і жінок. Дані осмисленні знання про те, які ролі в суспільстві повинні виконувати чоловіки та жінки, яке їх призначення й які моделі поведінки вони повинні демонструвати оточуючим, народжуються в повсякденному житті у ході міжособистісної комунікації» [2, с. 188]. *Гендерні уявлення* виступають як спосіб осмислення соціальної дійсності представником гендерної групи й орієнтують поведінку людини залежно від соціальної ситуації, вони допомагають усвідомити зміст гендерних ролей і визначитися щодо особистого ставлення до існуючих правил поведінки чоловіків і жінок у соціумі, до характеру міжстатевої взаємодії, і прийняти особистий спосіб виконання гендерної ролі.

У словнику гендерних термінів гендерні уявлення визначаються як «відображення існуючої в суспільстві статевої диференціації та домінуючої ідеології держави у сфері міжстатевих відносин» [2, с. 191]. Гендерні уявлення є продуктом пануючої гендерної ідеології. Дослідники з гендерних проблем розглядають у залежності від типу гендерної ідеології *патріархатні (традиційні) гендерні уявлення* й *егалітарні гендерні уявлення* [2].

У феміністській теорії та гендерній критиці використовується прикметник «патріархатний». Патріархальний – пов'язаний із давниною, вірний традиціям, звичаям; патріархат – устрій, що характеризується батьківським родом, в якому чоловік займає пануюче положення. Дискурс феміністського співтовариства приймає слово патріархатний [3].

Гендерні уявлення, будучи компонентом соціуму, динамічні. Дослідники одним із основних причинних механізмів, що сприяють зміні гендерних уявлень, виділяють ідеальний (психологічний). Тобто ідеальним механізмом зміни (або вкорінення і посилювання) гендерних уявлень можна вважати ідеї про материнське покликання жінки, про те, що чоловік – опора і захист сім'ї тощо, які передаються з покоління в покоління [4, с. 235].

Гендерні уявлення, які виникли ще в первісному суспільстві, були пов'язані з розподілом гендерних ролей, коли жінка розглядалася не інакше як через її репродуктивну функцію. Поступово відбувалося вкорінення в свідомості цих уявлень, які до нас дійшли майже без змін. Проте, якщо тоді розподіл праці за ознакою статі був виправданим у зв'язку з вузькістю виконуваної роботи, то сьогодні дослідники гендерних проблем відмічають, що на цей час гендерна сегрегація носить дискримінаційний характер. Психолог Ю. Гусева стверджує: «Первинне розділення на чоловіче – жіноче відбувається на основі біологічних (читай репродуктивних) властивостей, закріплюється в суспільній свідомості і переходить на рівень культурного» [4, с. 237]. Певний розвиток суспільства змусив сформувати чіткі гендерні уявлення. Спочатку вони природним чином витікали з умов і способу життя, поступово спосіб життя змінювався, а уявлення практично не трансформувалися.

Дослідники у сфері гендерних досліджень доводять, що відповідно до укорінених у свідомості людей уявлень, жінкам у суспільстві приписується менша вартість, аніж чоловікам, їх відносини мають асиметричний характер, де одна стаття (чоловіча), підпорядковує собі іншу (жіночу), тож погоджуємося з дослідниками, що гендерні уявлення, які існують у сучасному суспільстві, мають традиційний – патріархатний характер.

У контексті нашої статті нас цікавлять егалітарні гендерні уявлення, які базуються на ідеї гендерної рівності. Тож, вважаємо за потрібне надати їм певну характеристику.

У філософському енциклопедичному словнику поняття «егалітаризм» трактується як «вчення про загальну рівність людей», воно має французьке походження від слова *egalite*, що в перекладі українською означає «рівність» [5, с. 184]. У словнику гендерних термінів використовується термін «егалітарність», яке також виступає синонімом терміну «рівність статей» [6].

Егалітарність, як принцип соціальної рівності статей, полягає в тому, щоб дослідити і усунути всі соціальні бар'єри, що заважають людині проявити себе як особистість, а також створити рівні соціальні можливості для реалізації чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності залежно від переваг автономної індивідуальності [7].

Егалітарні гендерні уявлення орієнтують на стирання диференціації між соціальними ролями жінки і чоловіка, на право особистості

вирішувати, в якій сфері життєдіяльності реалізувати свій потенціал – у сім'ї чи на виробництві; на усунення ієрархічності у статевих стосунках, на визнання цінності особистості – будь-то чоловік чи жінка.

Тож слідом за науковцями [8], *егалітарні гендерні уявлення* ми розуміємо як систему поглядів, націлених на планомірну діяльність у процесі створення рівних соціально-педагогічних умов для розвитку особистості студента /студентки незалежно від того, чоловічої він статі чи жіночої.

Все вище сказане дозволяє нам визначитися, що у відповідності з характером гендерних уявлень, які наявні у студентів молодших курсів (патріархатні або егалітарні), їхня гендерна соціалізація відбувається або традиційним шляхом, диференціюючи чоловіче і жіноче як полярне, де жінки підпорядковуються чоловікам, що в результаті сприяє дискримінації за статтю, або шляхом, адекватним егалітарним ідеям, інтегруючи ідею гендерної рівності у міжстатеві стосунки, що створює рівні можливості для розвитку обох статей і сприяє налагодженню рівноправних партнерських відносин між студентами.

Для проведення дослідження щодо реальних гендерних уявлень студентів молодших курсів в процесі соціалізації нами були обрані студенти I-II курсів Інституту культури та мистецтв ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» – усього 102 особи, серед яких 17 осіб чоловічої та 85 осіб жіночої статі. Порівняння анкет студентів чоловічої та жіночої статей не виявили будь-яких сутнісних розходжень у відповідях. Тож в обробці та виявленні статистичних даних ми спиралися на загальну вибірку сукупність у кількості 102 особи.

Перш за все нас цікавило знання емпіричного матеріалу, бо саме це надавало нам можливість визначити рівень обізнаності у сфері гендерної проблематики, а також одержати необхідну наукову інформацію, яка допомогла б нам розробити відповідний зміст гендерної соціалізації студентів, адекватний сучасним егалітарним гендерним уявленням.

Першим питанням, на яке мали відповісти студенти – «Чи знаєте ви, що таке «гендер»? Якщо так, дайте його визначення» – ми намагалися визначити загальну поінформованість студентів у даній проблематиці. На жаль, маємо за потрібне відзначити дуже низьку обізнаність студентської молоді у галузі гендерних проблем. Незважаючи на підвищення інтересу до цієї проблематики з боку державних органів і політичних сил на рівні світового порядку, пересічні студенти практично не володіють гендерною термінологією, ототожнюючи поняття «гендер» і «стать» або плутаючи його з гендерологією («наука про відносини між жінками та чоловіками»; «гендер вивчає відносини між жінками та чоловіками» тощо) та статевим вихованням (гендер – це «виховання моралі, сексуальних відносин», «статеве виховання жінок і чоловіків» тощо) – 67%. Майже одна третина респондентів (29%) взагалі дали відповідь «не знаю», і лише 4% опитуваних надали правильну відповідь, визначаючи

гендер як «соціокультурну приналежність людини», «соціальну стать, що визначає поведінку людини в суспільстві» тощо.

Відповідно, не дивними виявилися відповіді на запитання, з яких джерел студенти дізналися про цей термін. Отже, 21% студентів позначили, що взагалі до цього часу не чули про це поняття; від батьків та друзів отримали знання – 39%, від ЗМІ – 33%, і відповідно тих, хто знає про гендер із наукової літератури або від викладачів університету залишається всього 7%. Ці показники підтверджують дані, що отримані нами на питання «Чи викладали у Вашій школі будь-які гендерні курси (проводились заходи)?», бо більшість опитуваних дала заперечливу відповідь – 87%, і лише 13% відповіли «так».

Очевидним у цьому сенсі стає відношення студентської молоді до гендерних проблем, які у більшості не визначилися з питанням, чи є проблема гендерної рівності актуальною, це – 64% опитуваних. Але важливим вважаємо той факт, що тих, хто не вважає її актуальною (9%) набагато менше ніж, тих, хто позитивно визначився із цим питанням (27%). Отже, незважаючи на недостатню поінформованість у питаннях гендеру, молоді люди все ж таки схильні сприймати проблему гендерних відносин у напрямку її вирішення на основі гендерної рівності.

Подібну картину ми отримали на питання «Чи відчуваєте ви необхідність у подоланні гендерних проблем? Якщо так, то у яких саме». Незважаючи на те, що певна частина опитуваних студентів не відчуває такої необхідності – 55%, пояснюючи це тим, що вони не «стикалися з гендерними проблемами в житті», майже половина респондентів все ж таки відчувають потребу у подоланні гендерної нерівності в міжстатевих відносинах: «жінки мають займати керівні посади, а чоловіки – допомагати у господарстві», «чоловік має бути більш відповідальним у вихованні дітей, а жінки більш незалежними», «необхідно долати проблеми нерівності між жінками і чоловіками» тощо) – 45%.

Виявляючи уявлення студентів у напрямку розуміння гендерної проблематики, нами було поставлене питання, кого ж більше стосується гендерна нерівність. Результати опитуваних свідчать, що навіть поверхневі знання щодо цієї проблеми, показують невтішну ситуацію, яка взагалі склалася в суспільстві з вирішенням питання гендерної рівності, бо більша частина респондентів вважає, що з нерівністю більш усього стикаються жінки – 39%. Приблизно така ж частка опитуваних вважає, що як жінки, так і чоловіки стикаються з нерівністю в своєму житті – 32%; вагалися відповісти на це питання 26% студентів, а тих, хто вважає, що нерівність торкається чоловіків – лише 3%.

Продовжуючи аналіз у напрямку виявлення у студентів розуміння гендерних проблем, зокрема, існуючих серед населення стереотипів, цікавим, на нашу думку, стало вивчення ставлення студентів щодо соціального статусу і змісту ролі жінки і чоловіка, що вони повинні виконувати як члени суспільства. Нами були запропоновані на вибір 2-3 положення, завдяки яким, ми намагалися з'ясувати, які гендерні

уявлення домінують серед опитуваних – егалітарні чи патріархатні (традиційні). Маємо зазначити, що твердження пп. 2, 4, 6, 7 ми відносимо до егалітарних, які надають як жінкам, так і чоловікам однакові можливості у виконанні ролей у суспільстві, навпаки пп. 1, 3, 5 відображають застаріле стереотипне уявлення щодо цих ролей. Результати дослідження, що свідчать про співвідношення патріархатних або егалітарних уявлень у студентів ми помістили у таблицю 1:

Таблиця 1

Ставлення щодо соціального статусу і змісту ролі жінки і чоловіка, що вони повинні виконувати як члени суспільства

№	Твердження щодо соціального статусу чоловіка та жінки	Ранг. місце	Оцінка, %
1	жінка має відповідати за домашнє господарство, доглядати родину	3	22
2	чоловік повинен нарівні з жінкою вести домашнє господарство	7	0
3	жінка повинна працювати у приватній, а чоловік – у публічній сфері	5	8
4	чоловіки і жінки рівні у своїх правах	1	30
5	забезпечувати фінансово родину повинен чоловік	2	26
6	жінка має нарівні з чоловіком фінансово підтримувати родину	6	4
7	керівні посади можуть займати як чоловіки так і жінки	4	10

Для кращої картини ми проранжували обрані твердження. Тож, у процесі аналізу анкет ми виявили, що визначення студентів носять особливо суперечливий характер. Перше місце таблиці займає твердження, яке ми віднесли до егалітарних і яке відображає прагнення студентської молоді до рівноправних стосунків у житті – 30% опитуваних, але суперечливість полягає в тому, що подальші два місця займають застарілі гендерні стереотипні уявлення про те, що місце жінки – у домогосподарстві, а чоловік – це здобувач у родині (22% і 26% відповідно). Цікаво і те, що наступне твердження (егалітарне – п.7) займає четверте місце у таблиці – 10%, тоді як стереотипне (п.3) – п'яте, 8%. Але як бачимо, між ними невеликий розрив. На останньому місці виявилось твердження, яке не обрав ні один студент (п. 2 – 0%), і яке, на нашу думку особливо підкреслює наявність стереотипного мислення студентства, бо ніхто з них не бачить чоловіка у ролі «домашнього господаря».

Усе вище зазначене дозволяє нам зробити висновок, що опитувані переконані в домінуючому становищі чоловіка в суспільстві та в призначенні жінки на роль матері та господині. Серед студентської молоді домінують патріархатні погляди щодо сфер діяльності успішної реалізації жінки та чоловіка.

Цей висновок підтверджують відповіді на запитання «Чи проходять у вашому студентському колективі заходи, що спрямовані на подолання гендерних проблем?». Так, жоден з опитуваних не відповів стверджено, більше половини опитуваних відповіли, що не проводяться (69%) і

відповідно 31% студентів не визначилися із відповіддю на це питання. Тож, не дивним видається той факт, що студенти вагаються визначитися, чи мають вони потребу у вивченні гендерно-спрямованих тем. Наглядно отримані дані, які ми розмістили у вигляді діаграми, можна простежити на рис. 1.

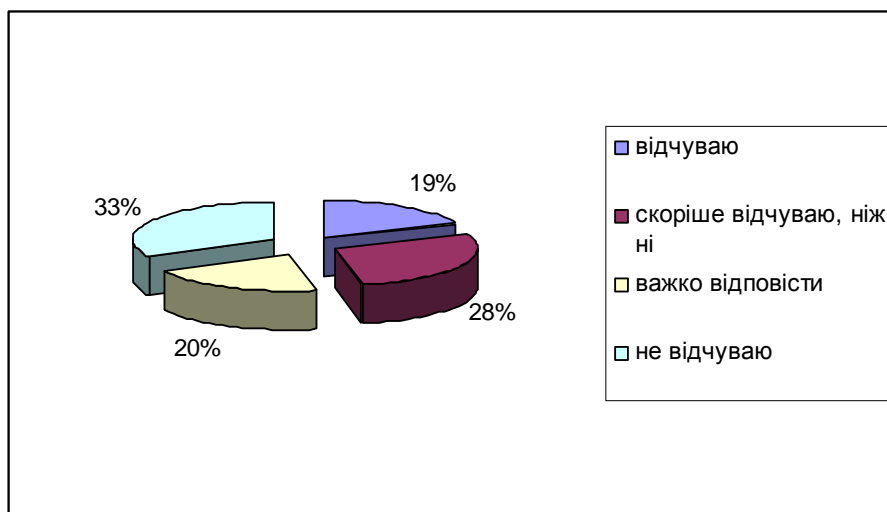

Рис. 1. Ступінь потреби студентів у вивченні гендерно-спрямованих тем

Аналіз відповідей на це питання доводить, що, не зважаючи на доволі високий процент тих, хто не відчуває такої потреби (33%), більшість студентів (57%) усе ж таки розуміють необхідність у вивченні тем, що стосуються взаємовідносин статей у сучасному світі, бо без вирішення питання подолання гендерної дискримінації на користь ідеї гендерної рівності не можна будувати справедливе демократичне суспільство.

Все вище сказане дозволяє нам дійти наступних висновків: по-перше, гендерні уявлення – погляди на статус чоловіка або жінки, що вони займають у суспільстві – є продуктом пануючої ідеології і залежно від її типу поділяються на егалітарні (на основі ідеї гендерної рівності) або патріархатні (традиційні) гендерні уявлення; по-друге, дослідження гендерних уявлень студентів молодших курсів університету виявило слабку обізнаність опитуваних у сфері гендерних взаємовідносин і розумінні сутності ідеї гендерної рівності, що доводить низький рівень знань у галузі гендерної проблематики і не дозволяє студентській молоді належною мірою визначитися у пріоритеті гендерних цінностей і відмовитися від впливу застарілих стереотипів на власну свідомість; по-третє, проведений аналіз свідчить про наявність у студентів традиційних патріархатних уявлень на взаємовідносини статей та їх діяльність у суспільстві, і, в цілому, відображає диференційовану гендерну соціалізацію студентів.

Список використаної літератури

1. Шабаєва Н. С. Сутність та особливості гендерної соціалізації як теоретичної основи організації системи позанавчальної діяльності студентів коледжу / Н. С. Шабаєва // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2008. – № 3. – С. 21 – 26. **2. Клецина И. С.** Психология гендерных отношений : Теория и практика / И. С. Клецина. – СПб. : Алетейя, 2004. – 408 с. **3. Трофимова Е. И.** Вопросы терминологии в гендерных исследованиях / Е. И. Трофимова // Гендер и проблемы коммуникативного поведения : сб. мат-лов Первой междунар. науч. конф. – Новополюк : ПГУ, 2002. – С. 3 – 10. **4. Гусева Ю.** Гендерные представления как социокультурный феномен / Ю. Гусева // Российские женщины и европейская культура : Мат-лы V конф-ции, посвященной теории и истории женского движения. – СПб. : Изд-во СПб философского общества, 2001. – С. 235 – 238. **5. Філософський енциклопедичний словник / НАН України ; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди / В. І. Шинкарук (голова редкол.).** – К. : Абрис, 2002. – 744 с. **6. Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой.** – М. : Информация XXI век, 2002. – 256 с. **7. Гендерная эгалитарность // Википедия ; [Электронная версия].** – Режим доступа к статье : [http://ru.wikipedia.org/wiki/ Гендерная_эгалитарность](http://ru.wikipedia.org/wiki/Гендерная_эгалитарность). **8. Гришак С. М.** Підготовка майбутніх спеціалістів соціальної сфери до реалізації ідеї гендерної рівності в професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / С. М. Гришак – Луганськ, 2007. – 20 с.

Гришак С. М. Аналіз гендерних уявлень сучасної студентської молоді в процесі соціалізації

Стаття присвячена дослідженню гендерних уявлень сучасної студентської молоді. Вивчення сутності поняття довело, що «гендерні уявлення» – погляди на статус чоловіка або жінки, що вони займають у суспільстві; гендерні уявлення є продуктом пануючої ідеології і залежно від її типу поділяються на егалітарні (на основі ідеї гендерної рівності) або патріархатні (традиційні) гендерні уявлення. Аналіз гендерних уявлень студентів молодших курсів Інституту культури та мистецтв ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» показав низький рівень їхніх знань у галузі гендерної проблематики, що не дозволяє студентській молоді належною мірою визначитися у пріоритеті гендерних цінностей і відмовитися від впливу застарілих стереотипів на власну свідомість. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в сучасній студентській молоді домінують традиційні гендерні уявлення на взаємовідносини статей та їх діяльність у суспільстві, що, в цілому, відображає диференційовану гендерну соціалізацію студентів.

Ключові слова: гендерні уявлення, егалітарні гендерні уявлення, патріархатні гендерні уявлення, студентська молодь, соціалізація.

Гришак С. Н. Анализ гендерных представлений современной студенческой молодежи в процессе социализации

Статья посвящена исследованию гендерных представлений современной студенческой молодежи. Изучение сущности понятия доказало, что «гендерные представления» – взгляды на статус мужчины или женщины, что они занимают в обществе; гендерные представления являются продуктом господствующей идеологии и в зависимости от ее типа делятся на эгалитарные (на основе идеи гендерного равенства) или патриархатные (традиционные) гендерные представления. Анализ гендерных представлений студентов младших курсов Института культуры и искусств ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко» показал низкий уровень их знаний в области гендерной проблематики, что не позволяет студенческой молодежи в должной мере определиться в приоритете гендерных ценностей и отказаться от влияния устаревших стереотипов на собственное сознание. Проведенное исследование позволяет утверждать, что у современной студенческой молодежи доминируют традиционные гендерные представления на взаимоотношения полов и их деятельность в обществе, что, в целом, отражает дифференцированную гендерную социализацию студентов.

Ключевые слова: гендерные представления, эгалитарные гендерные представления, патриархатные гендерные представления, студенческая молодежь, социализация.

Hryshak S. M. Analysis of Gender Perceptions of Modern Young Students in the Process of Socialization

The article is devoted to the study of gender perceptions of young students in the process of socialization. The study of the essence of the concept proved that "gender perceptions" – views on the status of men or women that they occupy in the society, they help us understand the content of gender roles and define our position to existing rules of conduct of men and women in society, and to adopt a personal method of performing gender roles.

We discovered that gender perceptions are the product of the dominant ideology. Gender researchers make gender perceptions conditional on the dominant gender ideology of the state and break them up into egalitarian (based on the ideas of gender equality) or Patriarchal (traditional) gender perceptions.

In accordance with the nature of gender perceptions that are available to Junior students (Patriarchal or egalitarian), their gender socialization is classified as either traditional one differentiating male and female as polar so women are subordinate to men or egalitarian socialization that integrate gender equality in gender relationships, and promote equal partnerships between students.

Analysis of Junior students gender perceptions of the Institute of culture and arts of the SE "Luhansk Taras Shevchenko National University" showed the low level of their knowledge in the areas of gender, which does not allow

students to define the priority of gender values and to reject the influence of the old stereotypes on their own consciousness. The study suggests that today's young students is dominated by traditional gender views on gender relations, and broadly reflects the gender differential socialization of students.

Key words: gender perceptions, egalitarian gender perceptions, Patriarchal gender perceptions, young students, socialization.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2015 р.

Прийнято до друку 14.05.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37:305

Н. С. Шабасва

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

XX століття істотно змінило стереотипи статево-рольової ідентифікації суспільства. Антропологія, педагогіка, психологія, етика, медицина, біологія та інші людинознавчі науки тривалий час орієнтувалися на маскулінний підхід у дослідженні особистості, зазначаючи, що «рівноправність із чоловіком мало присмак ототожнення з ним». У даний час саме життя змушує змінювати такий підхід, приділяючи питанням соціальної взаємодії статей у різних сферах діяльності набагато більше уваги [1, с. 17 – 18].

Гендерна освіта, як і взагалі гендерні дослідження, почали розвиватися в Україні на хвилі світової гендерної перебудови, коли перед суспільством стала потреба у виборі таких стратегій, які б були спрямовані на утвердження гендерної рівності за ознакою статі в усіх сферах життєдіяльності суспільства, на перерозподіл гендерних позицій у соціально-економічній та політичній сферах. Суспільство відчуло необхідність конструювання нових гендерних відносин і трансформації суспільних ідеалів, які призведуть до переоцінки існуючих цінностей, допоможуть сформулювати новий світогляд, заснований на позиціях гендерної рівності» [2, с. 47].

Зважаючи на це, останнім часом гендерні дослідження стали невід'ємною частиною педагогічної науки, а гендерна проблематика відокремлюється в різних галузях педагогіки. Дослідженням включення проблеми гендеру в сучасну освіту та виховання займаються В. Гайдено, О. Кікінежді, І. Кльоцина, В. Кравець, О. Луценко та ін. Питання реалізації гендерного підходу в освіті та вихованні розглянуто в роботах І. Іванової, І. Мунтяна, О. Цокур, Л. Штильової, Л. Шустової.